

(8)

«KUTADGU BİLİĞ» ESAS ALAN KAYNAKLAR

Doç. Dr. Bakytgöl KULZHANOVA³¹

IX – XV yüzyıllarda Orta Asyanın kültürel gelişme seviyesi Batı Avrupa ülkelerinden üstün olup, bu devrin Türk halkları için Uyanış Çağı olduğu tarihten malumdur. Özellikle X – XII yüzyıllarda Orta Asya ile Kazakistan halklarının dili ve edebiyatının büyük çapta gelişmesindeki yeni yükseliş, müslümanlar için “ilerleme devri” olmuştu [1, 4]. XI – XII yüzyıllarda Karahanlı devletinin güçlenmesiyle birlikte kültür ve edebiyat yeni bir gelişim seviyesine yükseldi. XI yüzyılda Türk İli – Türkistanın kültürel gelişme seviyesinin daha üstün olduğunu gösteren yadigarlar az değildir. Bu asırlarda yaşamış olan baba Türkler gelecek kuşaklarına çok büyük edebî-kültürel miras bırakmışlardır. Türklerin manevî-kültürel ve tarihi geçmişinde bu yüzyıllarda yaşamış büyük düşünen fikir ve ilim sahibi şahsiyetler, şairler ve dil uzmanları Türk edebiyatının yükselişine, gelişine ölçülmeyecek kadar emek harcamışlardır. Şöhreti dünyaya yayılmış El-Farabi, Ahmed Yükneki, Yusuf Balasağunlu (Has Hacib), Mahmud Kaşgarlı yapıtları o devirdeki ileri fikrin yüksek zirveleriydi. Ta o zamanlarda “Türkçülük” bayrağını yükselten bilginler, öz yapıtlarıyla dünya edebiyatının ileri gelen şahısları tarafından iyi tanılıyordu. Türkler, bu yüzyıllar içerisinde dünya çapında emsali bulunmayan iki yapıt verdiği için gurur duymaktadır [2, 3]. Bunlardan biri – Mahmud Kaşgarlının “Lugat at-Türk”, ikincisi ise Yusuf Has Hacibin “Kutadgu Bilig” yani Kut getirecek bilgi destanlarıdır.

Türk halklarının yaşam tarzından genişçe bilgi veren, Karahanlı devletinin son derece geliştiği sıralarda daha önce üstünlük gösteren Arab ve Acem dillerinin etkisinden kurtularak ilk defa Türkçe yazılmış olan, o devrin sosyal-toplumsal sorularının hemen hemen hepsine cevap veren, çağdaş Türk halklarının Orta Çağdaki tarihi, toplumsal siyasi hayatı, edebiyatı ve kültürel seviyesi, örf adetleri ve inançları hakkında çok ilginç ve sayısız malumat verecek her taraflı edebî esere ruhani esas olan başlıca kaynaklar nelerdir? Şair atamızın eserine temel olan insani değerlerin asıl kökeninin ta eski asırlar derinine uzamış ve hemen dikkat çeken üç ana kaynağı olduğunu görürüz.

Şöyle ki, «Kutadgu Bilig» esas alan ilk kaynak – kutsal KUR’AN-I KERİM AYETLERİDİR.

Orta Çağ Türk edebiyatının büyük kısmını dinî eserler oluşturduğu bize bellidir. İslam dininin geliştiği dönemlerde ortaya çıkan bu yapıtlarda genel olarak Kur’an ayetlerine ve Peygamberimizin hadislerine özel verilmiştir. İslam medeniyetinin büyük çınar ağacı gibi yükselen kültürümüzün emsalsiz eseri “Kutadgu Bilig”, İslam medeniyetine has özellikleri içererek, bunu okuyucuya iletebilmesiyle, süslü diliyle, yararlı bilgisiyle fevkalade değerli bir eserdir. Yazar, İslamı tanıyarak, destekleyerek, dünya bilmeceleri ile sırlarını anlamada ve çözmede dinî kaideleri esas tutmuştur. Yusuf Has Hacib, İslam medeniyeti döneminin büyük hümanist-düşünürü ve İslamı methedenlerdendir. Balasağunlu Yusuf, İslamın acayip sırlarına dalmış ilk kişilerden olup, onu kalp gözüyle tanıyıp bütün halka duyurarak kendi destanına temel alan şair, “Kutadgu Bilig” ise Türkçe yazılmış ilk İslamcıl edebiyattı [3, 70]. Yazar, samimiyetliliği dinle birleştirme yolunda çaba göstermiştir. İslam medeniyeti döneminin

³¹ EL-FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ, ULUSLARARASI İLİŞKİLER FAKÜLTESİ, Almatı/KAZAKİSTAN.

büyük şahsı Balasağunlu Yusuf, gelecek nesillere örnek olacak nasihatın eşsiz misalini bırakan 18 ayda yazdığı eserinde yaşam tecrübesini, hayatın iyiliği ile kötülüğünü, kederi ile sevincini şuurla inceleyerek önceden düşünüp taşınmış gibidir. Bu eserin o zamanki önemi ne kadar büyükse, şimdi bu ehemmiyeti, değeri daha artmıştır. Bu eser hakkında tanınmış ilim adamlarından A.N.Kononov, “Kutadgu Bilig” felsefi eser” olduğunu dile getirerek, “İslam ideolojisine dayanan ve bu ideolojiyi nasihat edici Türkçe yazılmış bir tek eser” olarak değerlendirmiştir. Yapıtlarına “Bismi’llahi’r - Rahmani-r - Rahim” suresiyle başlama tarzı Orta Çağ Türk şairlerinin eserlerinde kalıplaşmış gelenektir. Sonra Allah’ı övüyor ve Rabbından medet umuyor, Yüce Allah’ın ulu vasıflarını methetmeyle başlıyor, Allah’ın kudretine, tekliğine boyun kırıyor. Eserin sonunda şair birkaç satırı duaya ayırıyor, kendi hal tercümesini dile getirerek Allah’a yalvarıyor.

Eserde Orta Çağ toplumundaki çelişkili bağlantıların tam ortasında bulunan insanoğlu temel konu olarak seçilmiş. Kişileri Peygamberin hakikiliğini ve Kur’an-ı Kerim doğruluğunu tanımaya öğütler ve Kur’an ayetleri nasihat edilir. İnsanın tanıma yeteneğini Yüce Allah’ın olağanüstü vasfına hayran olmaya yönlendirir. Ondan sonra Peygamberi ve dört halifeyi tasvir eder. Destanı böyle başlamak İslam ülkeleri şairlerinde eskiden süregelen gelenektir. Örneğin:

“Tüm iyilik, yoksulluğum, varlığım,
Bir Allah’tandır, bütün keder hüznüm.”

Ya da,

“Emsalsizsin, hiç katkısız bir vücut,

Yarattın sen tüm varlığı, her şeyi” gibi satırlardan yazarın İslama bakışı ve bir Allah’a olan sevgisi açıkça belli oluyor. Bundan şairin Allah’ın emrine içtenlikle kendisini verdiğini ve iman gücünü tanıyoruz. Başka bir deyişle, alimin kana kana içtiği başlıca kaynak – İslamdır.

Destan, dört kahramanın diyaloguyla oluşmuş. Kahramanlar, Yüce Allah ayetleriyle ilgili sohbet ederler. Allah Teala tarafından gönderilen hakikatların tümü sohbet esasını oluşturur. İslamın esas prensipleri açıklanıyor ve İslamın hümanizm ilkelerinden doğan iyiliklerinden bahsediliyor. Yusuf Has Hacibin destanında Kur’an-ı Kerim ayetleri ve peygamber hadisleri aynen tekrarlanmasa bile, şair onu kendi sözleriyle ifade etmeye çalışıyor. Başka bir deyişle, İslamî edebiyatın yine bir şartı, yazar kendi fikrini kanıtlamak için Kur’an ayetlerini ve Peygamber hadislerini, vecizeleri kaynak gösterir. Bunları kendi sözleri ile iletir. Birkaç örnek verecek olursak, Yusuf Has Hacib:

İstedi ve yarattı her varlığı.

“Ol!” dedi ve birden her şey oluştu. [4] (4.beyit) diyor, kutsal Kur’an-ı

Kerimin 2.sure 117.ayetinde [5]:

“Gökleri ve yeri yoktan var eden Allah’tır. O, bir işin olmasını dilerse, ona ancak “ol” der ve olur [KUR’AN-I KERİM. Kazakça anlam ve tefsiri. Arabçadan çeviren ve tefsirlerin yazarı Allaudin Mansur].

Eserde bazen Kur’an-ı Kerimin bir tek kelimesi kullanılmıştır.

Allah adıyla başladın bu sözümü,

O yaradmış, veren bize duyguyu. [6] (120.beyit) Her sure başında tekrarlanmakta olan “Bismi’llahi’r - Rahmani-r - Rahim” sözlerinin yalnız bir kelimesi “Bismi’llahi”i kullanır. “Rahman, Rahim” bırakılmış. Ya da:

Yoktur O’nun benzeri ve eşidi

Erişemez sırrına hiç bendesi (15.beyit)
gibi satırlar Kur'anın 112.sure 4.ayetinde “Hiç bir şey O’na denk değildir”
olarak geçer. Eserdeki bunun gibi Ögdülmüş’ün Aytoldı’ya baş sağlığı dileme
sırasındaki cevabında:

Yaradılan canlı bir gün ecelini bulur,
Yaradılan sensin, Yaradan kalıcıdır (156.b)

Satırı Kur'anın 185.ayetindeki “Her insan ölümü tadacaktır” sözleriyle
bağlantılıdır. “Yaradılan sensin, Yaradan ise kalacak” 112.ayette geçer. “Kutadgu
Bilig”in 16.beyitinde:

Yatmadan, yürümeden, uyanık olma O’na has,
Görüp tanıyacağın yoktur O’nun görünüşü rengi (16.beyit)

dediği satırlar aynen Kur'an-ı Kerimin 2.sure 255.ayetinde “Allah, O’ndan başka
tanrı olmayan, kendisini uyuklama ve uyku tutmayan, diri, her an yaratıklarını gözetip
durandır. Göklerde olan ve yerde olan ancak O’nundur.”

Eserde bundan başka da Kur'an ayetlerine uygun gelen satırlar çoktur.
Bunun gibi satırların eserde çok olması, şairin müslümanları doğru yola yönlendirmeye
ve Allah'ın varlığı ile birliğini tanımaya halkı şevke getirmeye dair doğan merhametli
hareketi idi. Çünkü İslamın Türk bozkırına yayılmasıyla beraber Yüce Allah ayetlerini
halk anlayışına uygun şekilde nasihat etmek, o devrin bir talebiydi. Bu yüzden
“Müslüman Uyanışı” döneminin büyük eseri hala kendi önemini yitirmeden değeri gün
geçtikçe artıyor ve her yüzyılın neslini kendi kaynağından kana kana içmeye
çağırıyordu.

**“Kutadgu Bilig” için esas olan diğer bir kaynak, Muhammed (a.s.m.)
hadisleridir.** Zaman değişiyor ama insan bünyesindeki iyi kötü vasıflar
tekrarlanıyordu. İşbu vasıfların tümünden Resulullah (a.s.m.) hadislerinde
bahsedilmektedir. Soru-cevap şeklinde betimlenen olaylar Muhammed (a.s.m.)
hadisleriyle örülüyor. Çünkü toplumdaki bütün insanlığa dair sorunlar, edep meseleleri
Peygamber hadislerinde etraflı söz olur.Yusuf Has Hacib hadisleri derin incelemiş
şahıstır. Hadisler destanın başından sonuna kadar esas olmuş. Dünyanın geçiciliği ve
varlıkla mansıbın sabit olmadığı, bunların hepsi Allah'ın emriyle gerçekleşecek vaka
olduğu destanın ana konusudur. Böyle öğüdün başlıca amacı, insanı insafa ve kanaat
etmeye davet etmektir. Yüce Allah'ın verdiği pay ile nimetine şükranlar getirmek, azla
yetinmek ve sabırlı olmak. Eserde toplumdaki yaşamla ilgili bütün edep türleri İslam
ilmi üzerinden anlatılır. Alim bu temel kuralları yapıtına esas tutabilmiş. Destanın her
bir satırı edep ve terbiyedir. Şair hayatın önemi ile amacı hakkında çeşitli fikirlerden
örnekler vererek dünyanın tılsımıyla sırrını etraflıca söz eder ve kalıcı örnekler sunar.
Bunlar çoğunlukla zamanlar içerisinde ömür, yaşam tecrübesinde neticelenmiş ve her
zaman insanına ibret verecek değerlerdendir. İnsanın sahip olduğu kişilik vasıflar bütün
devirler için lazımdır. Destanda söz konusu olmuş insan bünyesinde bulunan türlü
insani niteliklerle, örneğin, ar ve utanç, cömertlik ve minnettarlık, bunun gibi insanlığa
aykırı – cimrilik ve sabırsızlık, bencillik ve açgözlülük; kişiler arasındaki davranış
kaideleri, huy ve insaniyet, çocuk terbiyesi ve evlilik, yemek yeme edebi ve bilim, dil
edebi hakkındaki dahilik düşünceler Peygamber hadisleriyle ilgili anlatılıyor. Resulullah
(a.s.m.) hadisleri Balasağunlu Yusuf destanının ana konusunu oluşturmaktadır.
Destandaki daha önemli kavram, kanaat kaidesidir. Kazak halkı bu kelimeyi günümüzde
de kullanır. Buna dahililiği ve sabırlı olma gibi birçok kavramı sığdırır. Yusuf Has Hacib:
“Cimri bey hazine arar, servet toplar, cömert bey onları kılıçla doğrar”, “Sabır eylersen,
iş zenginliğe başlar, şükür edersen, servetin taşır, Şükür edenin bereketi artar”, “Sabırlı

kişi dilediğine kavuşur”, “Sabırlı kişi kuğu tutar” veya “Sabırsızlık tüm felaketin başlangıcı”, “Acele sonu pişmanlık” [7], diye birkaç beyitte bunları şiirleştirir. Bu nitelik Enes ibn Malik, İmam Ebu Mansur Ad-Daylamî rivayet eden Peygamber hadisinde “İmanlı olma iki yarımından oluşur. Bir yarısı sabırlı olma, ikincisi şükür etme” olarak açıklanmış.

Balasağunlu Yusuf destanının insanoğlunu kültürlü olmaya terbiyelemede etkisi büyüktür. Toplum yaşamının her aşamasına ünlü şair kendi bakışını ve kararını açıklıyor. Derin incelemeler yapmış. Alim eserinde Dil sanatına ve Dil edebine özel yer vererek, ayrı bir bölüm tahsis etmiş. Kötülük de, iyilik de dildendir. Dili tutabilme, yerinde kullanma dahilik ve terbiyeliliktir. Dil edebi, bütün devirlerde edebin başı sayılmış. Saf altın gibi asıl söz, yerinde söylenen kıymetli söz ne zaman olursa olsun değerini korur. Dikkatle ve düşünüp taşınarak konuşmazsan, diline dikkat etmezsen kendi dilin kendine düşman olacağını hatırlatır, destanın dille ilgili bölümünde kutsal dile dair “Dil, arslandır, kapıyı koruyan, Dilini koru, dışın kırılmasın”, “Başa felaket dildendir” diye kötülüğün de, iyiliğin de dilden olduğunu hatırlatır. “Kutadgu Bilig”den sonar aynı gelenekle yazılmış “Hibat-ül Hakayik” destanında Ahmet Yükneki de sık sık Peygamberimizin hadislerinden yararlanarak dille ilgili örnekler veriyor:

“İnsanı ateşe yakan dil imiş,

Kendini ateşten koru” demiş Resulullah.

“Hibat-ül Hakayik” destanının da ana kaynaklarından biri hadislerdir. İşte bunun gibi satırların çıktığı kaynak Ebu Huraiya, İmam Ebu Daud tarafından rivayet edilen Peygamber hadisinde: “Yüce Allah’a ve Kıyamet gününe inanan herkes iyi söz söylesin veya sussun” olarak geçer.

İnsanın güzel huyunun yararı hakkında da birkaç beyitte söz olur. İyi veya kötü huylar, eski zamanlardan beri söz ediliyordur. Abdullah İbn Amr, İmam Buharî, İmam Muslim rivayet eden hadiste Resulullah (a.s.m.): “Aranızdaki en iyi müslüman, iyi huylu olanınızdır” derse, şairimiz Balasağunlu Yusuf:

İyi huy, doğru niyet olduğunda,

Fayda senindir iki dünyada.

İkincisi ar, sonra gerçek – bu üçüncüsü,

Bu üçüyle kişi murada erer (anlasana!)

Yumuşak huyluyu halk sever ve anlar,

İşi doğru kişi baş köseye alınır.

Vecizeler ve öğüt, her zamanın insanına kendine göre anlaması için lazım olan nasihattır. Din, imanlı olma temelidir, onun kültürü imanlı olma kaynağıdır. Yusuf Has Hacib eseri, din sayesinde imanlı olmaya, güzel edep sahibini terbiyelemeye yönelik bir eserdir. Başlangıcı ta eski devirlere uzanan gençler eğitiminin temel kaidelerini de bizim atalarımız ortaya çıkarmışlar. Peygamberimizin ümmetine emanet ettiği başlıca değerlilikleri – ilim, bilgi öğrenmek, iyi huy, anne-baba karşısındaki sorumluluk, anne-babanın çocuk karşısındaki yükümlülük, dil edebi gibi değerlilikleri bizim şair atamız destanında İslam şartları ve talepleriyle kaynaştırarak gösterebilmiştir. Kutsal Kur’an-ı Kerim ayetlerini ve Peygamber hadislerini şiirleştirmeye özen gösteren Balasağunlu Yusuf ‘un “Kutadgu Bilig”i islamcıl edebiyatın Türk dilindeki ilk eserlerden olduğunu söyleyebiliriz [3].

Kısacası, “Kutadgu Bilig” İslam kaidelerini şiir diliyle güzel bir şekilde iletmiş nazım biçimidir [8, 35].

Biz küçük makalemizde destan gündeme getiren, destana temel olan başlıca kaynakların ve kutsal Kur'an ayetleri ile Resulullah (a.s.m.) hadislerinin hepsini içermeyi amaç edinmedik. Tabii bütün bir destana yük olan bunun gibi büyük konular bir yazıya sığmayacağı belli. Biz ancak bu konudan okuyucular için bir azıcık açıklık getirmek istedik.

Şimdi “Kutadgu Bilig” için temel olan üçüncü kaynak – halk edebiyatı hakkında.

Eski Türk devri söz sanatının yani edebiyatının esas aldığı kaynaklar, halkın didaktik belagat sözlerinden ve atasözlerinden başlanır. Eski Türk edebi yapıtlarla halk edebiyatı arasında kesilmeden devam eden geleneksel ilişki vardır. Yusuf Has Hacib, kendi hayatının sevinç ve üzüntülerini şiire dönüştürerek, halkın gelenek göreneklerindeki özellikleri ustaca birleştirerek ve kendisi çok yakından tanıdığı Türk sözlü edebiyatının mercanlarını büyük yetenekle kavrayarak ayrı bir şiire dökmüş, böylece yaşadığı devri göz önümüze getirmektedir. “Kutadgu Bilig”, Türkçe şiir sanatının, düşünce sanatının öz suyunu sindirmiş eşsiz bir nazım biçimidir [4, 27]. Türk sözlü edebiyatı örneklerinin ayrıca özelliklerini bu güzel destandan bulabiliriz. Başka bir deyişle, bütün Türk halklarının, Türk dünyasının ilmiyle kültürünün insanoğlunun manevî alemine eklenen feraset meyvesi değerindeki bu destanın hemen bir kitap haline gelmediğinden daha önce bahsetmiştik. “Kutadgu Bilig”ten önce aynı soydan çıkmış Türklerin daha eski devirlerdeki gelişmiş kültürü ile bütün varlığı vardır. Destanın her satırına dikkatle baktıkça halk dahiliğinin, halk zenginliğinin sınırsız temel kaynaklarını duyarız. “Sözlü edebiyatımızın çeşitli janr örneklerinin, vecizelerin, avuntu ve ağıtların, duyuru ve baş sağlığı dilemelerin, atasözlerinin, vasiyetnamelerin, kahraman destanlarının izlerini azçok “Kutadgu Bilig” destanından bulabilir ve eserin önemini daha da arttırdığını” bu destanı ilk defa nazım şeklinde Kazakçaya çeviren şair, ilim adamı A.Egeubaev dile getirmişti [4, 24]. Kısa ve anlatımı etkili sözleri, atasözlerini, deyimleri okurken Türk halklarının verimli toprağından yetişen eski devir tohumunu hissetmiş ve tanımış oluruz. Halk bilgisinin, sinelerin uç burcundan çıkan asil düşüncelerin yüzyılları arkaya bırakıp hayatını sürdürerek sonsuzluğa eriştiği bugün binlerce gönülleri şad etmektedir. Akademisiyen A.N.Kononov, “Kutadgu Bilig”in yazarı kendi eğitimci didaktik amacına halk dahiliğini, vecizeleri ve başka da kaynakları geniş bir şekilde kullanmıştır” diyor [4, 14]. Kazak edebiyatının eski devrini araştıran tanınmış ilim adamı N.Kelimbetov, “Kutadgu Bilig” yazarı Türk halklarının sözlü edebiyatının kaynaklarından kana kana içmiş. Bunun sayesinde şair halk edebiyatının sınırsız imkanlarını yazılı edebiyat tecrübesiyle birleştirebildi” diye yazıyor [1, 174]. Bundan biz eserin temelinde halk tecrübesinin bir çok prensipleri ile taleplerinin uygunluğunu, halk sözlü edebiyatıyla Türk yazı eserleri arasında birlik ve bütünlük, sosyal bir bağlantı, fikir ortaklığı bulunduğunu farkedebiliriz. Bu atasözleri ile vecizeler ve bununla birlikte deyimlerin ta IX – XI yüzyıllardan günümüze kadar kullanılagelmiştir. Y.Balasağunlu eserinin ana konu bakımından didaktik düşüncelere örülmüş hayat gerçeğini şiire dökmüş büyük bir yapıttır. Bu yüzden eserde nasihat türündeki atasözleri ve vecizeler çoktur. “Halk dahiliği” olarak adlandırılan bu ibret dolu sözler “dededen toruna miras kalagelen bir hazinedir” demek yerindedir. Her deyimın çıkarıcısı o devrin neslidir, kendi devrinin dünya görüşü ile inanç ve törelerine uyarak geleneksel fikri yagınlaştırmak ister. Çeşitli toplum hayatının tarzlarına göre bazı atasözlerinin manaları değişime uğrayabilir, zaman süzgeçinden geçemeyenleri eskiyip ya da yeni devre uygun bir şekile girerek yenileşir. Halk hazinesi daima ağzına kadar dolu olacak.

Eserde halk bilgisi ile halk sözlü edebiyatına ortak konular sık sık rastlanır. Destanın yüklendiği görevle, ele aldığı konularla ilgili ululuk hemen hemen her satırdan bulunur. Kazak sözlü edebiyatında ve eserde bulunan benzer vecizelerden birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Yusuf Balasağunlunun “Kutadgu Bilig”indeki veciler dilimizde şu şekilde rastlanır. Örneğin Kazaklar “Yamana (kötü kişiye) yaklaşma, cezası olur” Yusuf Has Hacibde (5256) “Esiz katılma köyürgey esiz”, bunun gibi Kazakçada “Ne eksen onu biçersin”, Yusufta ise: “Bu dünya içi bir tarla gibi, burada ne ekersen, yarın o biter” satırını görürüz. Halkımız “Jaman atka jal bites, janına torsır baylatpas – Arık kötü at semirirse, yanına matara bağlatmaz” veya “Özü bolğan kız torkinin tanımas – Kendi halini kendisi gören kız akraba tanımaz” diyor, bu düşünceleri Yusuf eserindeki:

Arık kötü ata yal biterse (semirirse) hemen sataşır,
Eyerini devirip, kendi istikametini kaybeder.

gibi satırlardan bulabiliriz. “Tüsi iygiden tünilme – Yüzü çirkin olmayandan umudunu kesme”, “Arsız – adamın korı – Namussuz, insanın zavallısıdır”, “Ne ekersen onu biçersin”, “Köp külgen bir jılar – Çok gülen, sonunda ağlar”, “Rahat izdesen – beynetinen korırpa, kuanış izdesen – kaygısınan korıkpa – Rahat, huzur arıyorsan, zorluğundan kaçma, sevinç arıyorsan, kederinden kaçma”, “Jıluı jok jürek – kuis keude – Sıcaklığı yok yürek, boş göğüstür”, “Âyeldin jalğız jetistigi bar: ol – dak túspegen arı – Kadının bir tek başarısı var: o, lekelenmemiş namusudur”, “Bilim – tausılmas baylık – İlim (bilgi), bitmez servettir”, “Köp jegen adam köp auradı – Çok yiyen kişi, çok hastalanır” “Sözdin de estisi bar, eseri bar – Sözüñ bile uslusu var, kaçığı var”, “İrigen auızdan şirigen söz şığadı – Tadı bozulan ağızdan çürük söz çıkar” gibi sözler dilimizde aynen tekrarlanır.

Şair ve tercüman A.Egeubaev, çağdaş Kazak edebiyatında değişmeden kullanılan vecize ve atasözlerin bir çoğunun Özbek, Tatar, Kırgız, Uygur sözlü edebiyatından da rastlandığını dile getiriyor [4, 14]. Halk sözlü edebiyatı ile XI. Yüzyıl destanındaki bilgili düşünce, kararları karşılaştırarak biz Türk halklarının manevî-kültürel ve tarihî yaşamında akıl, şuur seviyesinin ne kadar yüksek bir derecede olduğunu anlarız.

Zamanında Ayetler de, Hadisler de, sözlü edebiyat da “Kutadgu Bilig” destanını mazmun güzelliği ve muhteva bakımından zenginleştirdi.

Balasağunlu Yusufun “Kutadgu Bilig”i aynı soydan çıkan Türk halkları kültürünün büyük zirvesi, maneviyatın değerini yükselten ve anlam değeri sınırsız çok kıymetli hazinelerimizdendir.

Dünya edebiyatının değerli bir eseri “Kutadgu Bilig”, bugünkü neslin de, gelecek kuşağın da manevi ihtiyacını karşılayacak güzel sanat değeridir.

Türk nazım biçiminin bu ilk eserini eski Türk şiirinin sanatsal niteliklerinin çok gelişmiş olduğunu ispatlamak büyük yapıt diyebiliriz [4, 36]. Eserin halk ruhuyla bu kadar kaynaşması, unutulmaz manevi değer kazanması, yazarın Türk halklarının kendi tecrübesinden, halkın öz manevi yaşamından istediği kadar yararlanmış olduğundan dolayıdır. Bünyesine kendisine değin olan Türk edebiyatının kanunlarını ve bütün güzel niteliklerini toplamış temiz edebi eser olarak, kendisinden sonraki edebiyatın da devirlerine ayrıca gelişme istikameti sunmuş bir yapıttır.

Yusuf Balasağunlu destanı, aynı soydan türemiş Türk halklarının manevi altın hazinesidir.

KAYNAÇA

1. Nemat Kelimbetov. Ejelgi dâwir âdebiyeti/Eski devir edebiyatı. Almatı, Ana tili, 1991.
2. Orınbekov. Qazaq dalasının oyşıldarı/Kazak bozkırının düşünürleri. Almatı, Gılım, 1995.
3. T. Kidir. Orta gasir turki edebiyetine kurannin aseri. Khabarshi. № 3, 2004 y.
4. A. Egeybayev. Kutti bilik. Almatı, Zhazushi. 1986 y.
5. Allauadin Mansur. Kurani karim. Kazaksh magina men tusinigi. Almatı-Bishkek. 2006 y.
6. Yusup Balasaguni. Audargan A. Kuruszanuli. Turkistan. Turan. 2004 y.
7. A. Kuruszanuli. Eski turki jazba eskertkishteri. Almatı, Daur. 2001 y.
8. Nemat Kelimbetov. Kazak adebieti bastaulari. Almatı, Ana tili, 1998 y.